

Vrijeme straha i nade

Kazalište u doba korone, u Hrvatskoj i u regiji

Tako je na jednom *online* panelu direktora kazališta u regiji na pitanje hoće li umjetnost pobijediti ovu svjetsku krizu intendantica zagrebačkog HNK-a Dubravka Vrgoč turobno odgovorila: „Sigurna sam da će umjetnost pobijediti, ali nisam sigurna da ćemo mi pobijediti.“

Kazališta širom Europe; u Njemačkoj, Austriji, Italiji, Francuskoj, Velikoj Britaniji i drugdje, također u SAD-u, zatvorena su već mjesecima zbog pandemije i ne zna se kada će ponovno otvoriti svoja vrata, dok teatri u Hrvatskoj i u regiji predstave igraju povremeno i s promjenjivom srećom. I one rijetke izvedbe, koje se igraju uz propisan, za više od polovine smanjen broj gledatelja, uz obavezne maske i mjerenje temperature na ulazu, često se iznenada otkazuju jer se netko od glumaca zarazio, a teatri muku muče kako sastaviti kakav

takav repertoar ili ono što je od njega ostalo.

Kazališne uprave, pak, već su na kraju snaga, od brige zbog enormnih gubitaka na blagajni, srezanih budžeta od grada ili države i zbog napetog stanja do „pucanja“, u glumačkom ansamblu i među zaposlenima. U različitim teatrima problema je stotinu: stariji se glumci boje igrati s mlađim glumcima jer sumnjaju da ti mladi stalno jurcaju po žurkama, ne poštuju distancu i ne nose maske. Jedni se žele testirati prije izlaska na scenu, drugi

ne, jer misle (tzv. antivakseri) da je korona „izmišljena i napuhana bolest“, dok treći, koji nisu u teatru u stalnom angažmanu i nemaju sigurnu plaću, masovno bježe na snimanja TV serija, koje sada bujaju kao gljive posije kiše, jer im se čini da je to jedini način da u ovoj situaciji prehrane obitelj i plate djeci vrtić. Psihoza neizvjesnosti i straha ulazi u ljude na velika i mala vrata; pandemija traje već godinu dana i ne zna se kada će stati, psihološka je iscrpljenost već prilično velika, uz dodatnu traumu u Hrvatskoj zbog potresa na početku i na kraju 2020. godine, i onda je objektivno zaista teško misliti da se može, kao prije, pronaći kreativna energija za izlazak na pozornicu, pred polupraznim i jednako zabrinutim gledalištem pod maskama. Ono što danas vidimo u teatrima Hrvatske i regije i što predstavlja svojevrсни herojski pothvat jest snalaženje u nevolji, prestrojavanje u hodu i krpanje repertoara i novih premijera, iako nimalo nije jasno, hoće li, koliko i kako, sve to biti realizirano. U ovoj zaista teškoj situaciji postoje i strah i nada, da parafraziramo naslov onog slavnog romana Nadežde Mandeljštam, a cijeli društveni pejzaž više slični na ratno stanje, a ne samo na zdravstvenu nepogodu. Tako je na jednom *online* panelu direktora kazališta u regiji na pitanje hoće li umjetnost pobijediti ovu svjetsku krizu intendantica zagrebačkog HNK-a Dubravka Vrgoč turobno odgovorila: „Sigurna sam da će umjetnost pobijediti, ali nisam sigurna da ćemo mi pobijediti.“ Ona je rekla kako je specifičnost

današnje krize u tome što nitko nema nikakvo iskustvo kako se nositi u situaciji kada se, na primjer, kao na početku pandemije, u jednom tjednu sva kazališta u svijetu zatvore. Danas većina teataru ne radi, neka tek povremeno, uz sve rizike i neizvjesnost mogućeg širenja zaraze. Prepušteni smo, svatko sam sebi, da održimo kazalište, kaže Vrgoč. A HNK je po njenim riječima zaista prošao sve: od potpunog zatvaranja, *online* proba od kuće, igranja sekvenci predstava po zagrebačkim kvartovima u proljeće, serije repriznih predstava prikazanih na YouTubeu, ljetnih izvedbi na Jarunu, jesenjih performansa ispred teatra, borbe s epidemiološkim mjerama i zaraze u kazalištu...Slična je situacija i u Sloveniji, barem po riječima Barbare Hieng Samobor, direktorice ljubljanskog Mestnog gledališča. „Moj optimizam leži u tome da unatoč svemu glumci nisu prestali raditi i publika nije prestala dolaziti u teatar. Nas ne drži živima politika, nego publika.“

Mestno gledališče tijekom je 2020. godine djelomično radilo, a djelomično je bilo zatvoreno; održali su tri interne premijere koje su konzervirane za bolje dane, a na zadnji dan stare godine imali su tek *online* premijeru koju smatraju svojim neviđenim uspjehom. Ono što direktoricu Samobor brine najavljena je inflacija koja se u Sloveniji sprema kao posljedica ovog stanja, vjerojatno i svugdje drugdje, što će rezultirati bitno umanjnim brojem kupljenih kazališnih abonmana od kojeg ovo kazalište praktično živi, uz nespornost javne politike da pomogne kulturi u ovom trenutku.

Umjetnički direktor Slovenskog narodnog gledališča iz Maribora, Aleksandar Popovski, kaže da se oni u teatru, kao i svi drugi, bore sa svim mukama proizašlim iz ovakvog stanja zatvorenih kazališta s ograničenim igranjem, te smatra da nitko nema konačan odgovor kako postupiti u ovakvoj situaciji, jer svaki odgovor samo je manje-više loš za normalno funkcioniranje teatra. Sve predugo traje, nakon početnog optimizma prošlog ljeta sve je ponovno zatvoreno i sva je sreća što se uopće održavaju probe, kaže Popovski. Nedostaje nam, naravno, publika, ali pandemija je pokazala još jednu stvar, kaže Popovski: ljudi su shvatili da ekonomija nije sve i da su im potrebne umjetnost i filozofija, tko smo i kuda idemo, koja će im pokazati smisao života, o čemu su do jučer vrlo malo mislili. Ipak, zabrinutost je sveprisutna. „Trebalo preživjeti ovaj period, ali bojim se onoga što nas čeka“, kaže Popovski.

Umjetnički direktor Drame u HNK-u u Zagrebu, Ivica Buljan, smatra da se teatar uvijek mijenjao, i nakon Oktobarske revolucije, Prvog i Drugog svjetskog rata, i on će se morati promijeniti i sada, nakon ove velike globalne

krize te da na to moramo biti spremni. „Kratkoročno, HNK je izašao s premijerom predstave *Gdje se kupuju nježnosti*, prema tekstu Monike Herceg i u režiji Rene Medvešeka, a ja sasvim neplanirano radim predstavu prema izboru tekstova suvremenih hrvatskih pjesnikinja. Također, umjesto velike ansambl predstave, *Ciganin ali najbolji* napravili smo alternativnu večer s kolegama iz opere; odabir inserata naših izvedbi.

Nedostaje nam, naravno, publika, ali pandemija je pokazala još jednu stvar, kaže Popovski: ljudi su shvatili da ekonomija nije sve i da su im potrebne umjetnost i filozofija

„U ovom trenutku moramo igrati, zaposliti glumce i svim ljudima u teatru dati posao. Ovakav način rada do prije nekoliko godina bio je nezamisliv“, kaže Buljan.

Direktorica Jugoslovenskog dramskog pozorišta iz Beograda, Tamara Vučković Manojlović, priznaje kako su mnoge međunarodne aktivnosti morali odložiti; razmjenu gostovanja s kazalištima iz Kine, gostovanje Teatra Aleksandrijski iz Sankt Petersburga i Teatra Mali iz Moskve, koprodukciju s teatrom Thalia iz Hamburga, ali također su odložili suradnju s HNK i go-

stovanje u Zagrebu u studenom prošle godine.

„Otkazali smo dvije premijere u matičnoj kući s inozemnim redateljima tijekom 2020. godine, a tri dogovorene režije s domaćim autorima odložene su za neki bolji trenutak. Problem nije samo sastavljanje repertoara u iznimno teškom trenutku, nego je iscrpljujuće i što se prekidaju probe, koje se opet nastavljaju i opet prekidaju“, kaže direktorica JDP-a.

„Mislim da će se nakon ove krize sigurno morati raspravljati i o financiranju i razlikama u dotacijama, između kazališta koja su na budžetu i onih koji to nisu, jer u drugim europskim zemljama gdje takvih dotacija nema, glumci i drugi ljudi oko teatra doslovno su na ulici“, zaključuje Tamara Vučković Manojlović. Ono u čemu se svi direktori teataru u regiji slažu, i pesimisti i umjereni optimisti, jest da vrijeme nakon korone treba gledati kao na „prvu poslijeratnu godinu“, kada gradske ili državne blagajne za kulturu neće biti zaključane, ali će biti gotovo prazne i za to malo novca koji će biti dodijeljen za teatar, trebat će ogroman entuzijazam da bi se ponovno uopće nešto pokrenulo.

Situacija s kazalištem u Bosni i Hercegovini, uz određene specifične detalje, ista je kao i drugdje. „U ovoj ionako teškoj situaciji osjeća se nedostatak sistema;

ne zna se tko donosi važne odluke pa se onda u teatru svi osjećamo kao učenici u razredu, koji je u trenutku opasnosti napustila učiteljica“, kaže Almir Imširević, dramski pisac i profesor na sarajevskoj Akademiji dramskih umjetnosti. Teatri povremeno rade, povremeno ne, kaže Imširević, ali se igraju onakve predstave kao da korone uopće nema.

Danas više nemamo snage, izgubili smo kondiciju života u teatru, umorni smo od svega“, kaže Imširević

„U teatru nema odgovora na aktualnu situaciju, kao recimo u ratu, kada smo igrali *Čekajući Godota* i druge angažirane predstave, kaže Imširević. Najvredniji

trenutak u Sarajevu bio je, kaže on, kada se u proljeće zbivao „Teatar u kvartu“, s malim komornim predstavama mladih pisaca i redatelja na otvorenom i tada se vjerovalo da kazalište ipak živi.

„Danas više nemamo snage, izgubili smo kondiciju života u teatru, umorni smo od svega“, kaže Imširević. Izuzetak možda predstavlja sarajevski Teatar SARTR, koji je s autorskom predstavom *Nije to to – studije Fausta* Tomija Janežića gostovao po regiji usred epidemije ili Narodno pozorište iz Sarajeva koje u nemogućim uvjetima priprema premijeru predstave *Historija bolesti* prema romanu bosanskohercegovačkog pisca Tvrtka Kulenovića i u režiji Dine Mustafića.

Ima li u Hrvatskoj angažiranih predstava i odgovora na krizu? Još prošlog proljeća, na početku krize, Zagrebačko kazalište mladih proizvelo je predstavu *Monovid-19* koja je nastala na temelju istoimenog projekta (Ivor Martinić i Jelena Kovačić) u kojem je 19 hrvatskih dramskih pisaca i spisateljica progovorilo o svojem doživljaju života za vrijeme korone. Na kraju godine Dramsko kazalište Gavella, koje još od ožujka zbog potresa ne prebiva u svojem matičnom prostoru u

Frankopanskoj, izašlo je u *Laubi* s predstavom *Zagreb 2020*. (s podnaslovom „dramski koncert“), koja kombinira i eklektično spaja, kako stoji u najavi, „dramaturgiju (post)ekspresionističke rascjepkanosti kratkih rezova s plovom glazbenih dionica i pjevačkih sekvenci, kako bi pokušao progovoriti o tekućoj godini i specifičnoj događajnosti u našem Gradu, iz pozicije nas, njegovih građanki i građana.“ Bilo je još sporadičnih i vrijednih po-

kušaja *estetizacije krize*, od kojih vrijedi spomenuti jedan, s početka ove godine: *online* predstavu *Višnjik u Višnjiku* Bobe Jelčića, koja preko tog Čehovljevog teksta funkcionira kao dijalog glumaca i publike, koji se svi, i izvođači i gledatelji, javljaju preko *zooma* iz svojih stanova, gdje god se nalazili. Za predstavu su se naplaćivale ulaznice, ljudi su se zaista u predstavu uključivali *online* iz bijelog svijeta, a redatelj Jelčić na kraju je ustvrdio:

„Nevolja nas je natjerala na borbu i na otpor. U pobunu protiv situacije u kojoj jesmo, ali i protiv tromosti klasičnog kazališta, koje još uvijek ne shvaća da se nešto promijenilo. Kazalište naprosto mora biti promptno, brzo i direktno. Sada pogotovo. Bez pomodnosti, stilova ili razvikane angažiranosti, što god ona značila.“

Za razliku od većeg dijela Europe u kojoj je kazalište zaključano i ne zna se kada će se ponovno otvoriti, u Hrvatskoj i u regiji ono živi, doduše na kapaljku, ali ipak živi.

Što će biti dalje? Trenutno je to vrlo teško reći. Kada će korona prestati i kada će se moći normalno živjeti, u kazalištu i oko njega, to zaista nitko ne zna. Diskusije o tome da će se ono, nakon svega ovoga, morati korjenito mijenjati, počele su već u travnju prošle godine, ali hoće li to biti baš tako, u kojem obliku i kako će to izmijenjeno kazalište funkcionirati i s kojim novim temama – ne znamo. Lako i jednostavno sigurno biti neće, ali kao što otresito kaže već spomenuti Bobo Jelčić: „Mijenjati se u teatru nema što, jer kazalište je, banalno rečeno, scena plus publika, u koji god oblik ih stavite. A to se promijeniti ne može.“ ■

**DO
BA
KO
RO
NE**

Hrvoje Ivanković

Posvećenik kazališnog Apsoluta

Pero Kvrđić

**SJE
ĆA
NJA**

In memoriam Pero Kvrđić (1927.-2020.)

Prije tri desetljeća Georgij Paro napisao je kako će Bog, ako postoji, *dopustiti Peri Kvrđiću da umre na sceni ili bar u pokusnoj dvorani jer sve drugo bilo bi nepravda i ne bi imalo smisla*.

Fortuna, ta velika meštrinja ironije, učinila je međutim da Pero Kvrđić umre u trenutku kada je zbog pandemije koronavirusa većina kazališta širom svijeta zatvorila svoja vrata za publiku i umjetnike. U tom je dakle trenutku, jedinstvenom u povijesti suvremene civilizacije, otišao čovjek koji je bio sama esencija glume, njezin kralj i njezina luda, njezin vjernik i posvećenik.

Govoriti o Peri Kvrđiću kao o čovjeku koji je obilježio jednu epohu u povijesti hrvatskog glumišta bilo bi pogrešno i nepravedno. Dugovječnošću svoje karijere Kvrđić je, naime, postao epoha za sebe, ostavši u dijalogu sa svojim unutarnjim dvojnikom, *starim*, kako ga je volio zvati, *ludičkim hisitronom*, sve do poznih godina života, no ne kao dekorativni znak na pozornici, nego kao *spiritus movens* svakog kazališnog događanja u kojem je sudjelovao. Bio je to jedini način Perina kazališnog bivanja; biti mjera stvari i nukleus zbivanja, tvoriti osobnost i iz minijature koju bi mnogi drugi glumci njegova ranga vjerojatno odbili, i iz karizmatičnih likova domaće i svjetske literature koje je podjednako osobeno i virtuosno interpretirao i u proljeću i u zimi svojeg dugog biološkog i kazališnog trajanja.

Otkad je 1947. u ulozi Serebrjakova u predstavi Dramskog studija Tita Strozziya prvi put na sebe skrenuo pozornost kritike do trenutka kada je osvojio splitsku pozornicu naslovnom ulogom u Držićevu *Skupu*, prošlo je preko šezdeset godina, a u međuvremenu su se dogodili i njegov Poljski Židov, Sganarelle, Pomet, Micuccio, Kir Janja, Scapin, Pathelin, Nagg, Potkoljesin, Harpagon, Dundo Maroje, Mockinpott, Klarin, Direktor Hummel, Don Zane, Janez, Salieri, Hadrović, Dr. Emerički, Puk, Dum Marin i mnoge druge uloge koje su u svoje vrijeme bile pogonskom snagom hrvatskog glumišta te kazališta u kojima su nastajale.

Već u ranoj mladosti Kvrđić je često glumio svoju daleku budućnost, likove mnogo starije od sebe sama, i već tada se počeo stvarati mit o njegovoj čudesnoj moći transformacije što je pokatkad iziskivala samo minimalistički intoniranu gestu, impostaciju, grimasu, a pokatkad se pretvarala u pravi festival glumačkih vratolomija kakvima je, primjerice, 1959. fascinirao publiku u Parovoj režiji farse *Mesar iz Abbevillea* u kojoj je igrao čak sedam uloga što nije bio unikum u njegovoj karijeri, pa u Kvrđićevoj teatrografiji broj odigranih uloga obilato nadmašuje broj predstava u kojima je nastupao.

Ne znam nijednog drugog našeg glumca kojeg su crtači i karikaturisti toliko često portretirali, vidjevši valjda u njegovu licu onaj praiskon glume, masku tra-